

Rękopiśmienny i drukowany dorobek homiletyczny bp. Stefana Bareły

Do głoszenia słowa Bożego powołani są biskupi, prezbiterzy i diakoni, którzy winni traktować tę posługę jako swój podstawowy obowiązek¹. Pieczę nad poprawnością głoszonych prawd i słowa Bożego sprawują biskupi, których zadaniem jest „podawać naukę chrześcijańską w sposób przystosowany do potrzeb chwili, by odpowiadała na trudności i zagadnienia, które przede wszystkim dręczą i niepokoją ludzkość”². Słowo Boże uświęca ludzi i świat, przy czym ewangelizacja dokonuje się w konkretnym kontekście historycznym³.

Biskup Stefan Bareła pełnił swoją posługę pasterską w diecezji częstochowskiej w latach 1964 – 1984. Były to czasy trudne, ponieważ wymagały zmierzenia się z totalitaryzmem komunistycznym, wrogo nastawionym do Boga, Kościoła i religii. Lata posługi biskupiej Stefana Bareły przypadły w czasie natężonej walki z Kościołem. Wydaje się, że potrafił on sprostać wyzwaniom tego trudnego czasu i przez swoją posługę skutecznie się z nimi zmagał. Ponadto swoim słowem docierał do różnych grup ludzi, niosąc im otuchę i zrozumienie ich problemów.

Ks. ADAM SZWEDZIK – dr teologii w zakresie homiletyki, absolwent Wyższego Seminarium Duchownego Archidiecezji Częstochowskiej w Częstochowie i Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, wykładowca teologii pastoralnej w Wyższym Instytucie Teologicznym w Częstochowie, autor wielu publikacji naukowych.

¹ KODEK PRAWA KANONICZNEGO, kan. 762: „Ponieważ Lud Boży jednoczy się przede wszystkim przez słowo Boga żywego, którego z całą słusnością można się domagać z ust kapłańskich, stąd święci szafarze winni bardzo cenić posługę przepowiadania, ponieważ ich podstawowym obowiązkiem jest głoszenie Ewangelii Bożej”.

² CONCILIUM VATICANUM II, *Decretum de pastoralis episcoporum munere in Ecclesia „Christus Dominus”* (DB) 2, AAS 58 (1966), 683, *Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele*, w: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje, Dekrety, Deklaracje*, Poznań 1967, 237.

³ W. PAZERA, *Polskie kaznodziejstwo epoki oświecenia*, Częstochowa 2000, 9.

Dorobek homiletyczny bp. Stefana Bareły związany jest ze środowiskiem, w którym żył i działał w latach 1952 – 1984. Swoje nauczanie, jak i posługę, najpierw kapłańską, a potem biskupią, kierował do wszystkich środowisk i wszystkich kręgów diecezjan. Analiza jego kaznodziejstwa pozwala stwierdzić, że posługiwał się on różnorodnymi formami wypowiedzi. Jego twórczość obejmuje listy pasterskie, homilie, kazania, orędzia, odezwy i dekrety dotyczące dyscypliny w Kościele częstochowskim, przemówienia oraz wykłady. Nieliczne z nich nie zostały wydrukowane. Biskup Stefan Bareła publikował swe utwory homiletyczne w „Częstochowskich Wiadomościach Diecezjalnych”, „Częstochowskich Studiach Teologicznych”, tygodniku katolickim „Niedziela” oraz w „Ateneum Kapłańskim”. Doskonale rozumiał, że jego zasadniczym powołaniem jest nieść ludziom Ewangelię i służyć słowu Bożemu. Jest to bowiem podstawowe zadanie biskupa⁴. W opinii biskupa Bareły należy prowadzić każdego człowieka do Chrystusa przez Maryję: „Pozwól Najlepsza Matko, że dziękczynną modlitwą całego Kościoła Częstochowskiego i moją własną wyrażam w ufny oddaniu się Tobie w „Macierzyńską Niewolę Miłości”, tak jak oddał Ci się już cały Naród Polski”⁵. Dla niego, jako biskupa maryjnego, Maryja zawsze była Matką jedności, miłości i nadziei dla całego Ludu Bożego. Przez Nią człowiek odnajduje sens swojego życia i jego cel. Tenże cel przy Niej odnajduje każdy kapłan, który przez Nią zbliża się do samego Chrystusa. Zdaniem biskupa, w posłudze homiletycznej trzeba liczyć na pomoc Najświętszej Maryi Panny, która zawsze jest i trwa przy człowieku⁶.

Biskup Bareła ogromną uwagę zwracał na młodzież. W niej widział przyszłość narodu, obrońców tradycji, kultury i historii kraju. Podkreślał, że źródłem takiej postawy jest słuchanie słowa Bożego w czasie niedzielnej Mszy św. Młody człowiek, często zagubiony, ma uczyć się od Chrystusa prawdy, pokory, miłości do Boga i do drugiego człowieka. Wreszcie w Nim poznaje się prawdziwe swoje człowieczeństwo i prze-

⁴ DB 2, AAS 58 (1966), 683, SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje, Dekrety, Deklaracje*, 236-237.

⁵ ARCHIWUM PRYWATNE KS. ADAMA SZWEDZIKA W RADOMSKU, Akt oddania diecezji częstochowskiej w Macierzyńską Niewolę Miłości dokonany przez bp. Stefana Barełę przed bazyliką katedralną Najświętszej Rodziny w dniu 11 października 1980 r., sygn. brak, 1.

⁶ Tamże, Kazanie bp. Stefana Bareły wygłoszone przed Szczytem Jasnej Góry w Uroczystość Matki Bożej Częstochowskiej w dniu 26 sierpnia 1974 r., sygn. brak, 1-6.

znaczenie do miłości⁷. Biskup w swych kazaniach wielokrotnie podkreślał, że z takich tylko ludzi mogą wyrosnąć katolicy, którzy w dorosłym życiu w sposób pełny i bardziej odpowiedzialny będą uczestniczyli w życiu Kościoła poprzez parafię. Siłę do takiego zaangażowania biskup Stefan Bareła widział w Eucharystii oraz we wspólnotowej modlitwie. Uczył, że Msza św. to wielka tajemnica wiary⁸.

W przemówieniach zachowanych w rękopisie odnajdujemy również wskazania dotyczące zarówno formacji alumnów, jak i permanentnej formacji kapłanów. Zalecał, aby przygotowujący się do kapłaństwa zgłębiali swoją wiedzę filozoficzno-teologiczną i wykorzystywali ją do wzrostu swojej wiary i miłości do Chrystusa. Tylko w ten sposób mają szansę być dobrymi kapłanami służącymi Bogu, Kościołowi i człowiekowi. Kapłanów uczył, że mają być wierni swojemu powołaniu, otrzymanemu od Boga. Ta wierność przejawia się w odczytywaniu znaków czasu i wykorzystywaniu z tego świata tych środków, które służą do głoszenia Dobrej Nowiny o Jezusie. Siłę do takich zadań powinni czerpać z umiłowania Eucharystii i systematycznej modlitwy. Kapłanów w ich misji zawsze winny wspierać zakony, które w szczególny sposób przez swoją modlitwę wypraszają potrzebne łaski dla prezbiterów. Przez swoją posługę przyczyniają się do owocnego apostołatu wśród świeckich, często odchodzących od Boga. Szczególnie ważną rolę w tych zadaniach widział dla zakonów kontemplacyjnych. Uczył także, że poprzez modlitwę rodzi się prawdziwe życie i poznaje się jego cel⁹.

Większość z dorobku homiletycznego bp. Bareły ukazała się drukiem. W całości ukazała się jego osiągnięć piśmienniczych, a więc wśród 193 dzieł, przemówienia stanowiły zdecydowaną większość. Warto też nadmienić, że do duchowieństwa i wiernych kierował on także pisma o charakterze administracyjnym, tzn. dekrety i rozporządzenia¹⁰. Wyrazem nauczania pasterskiego bp. Bareły były niewątpliwie orędzia, mające wśród wszystkich wypowiedzi najwyższą rangę. W okresie swego pasterzowa-

⁷ Tamże, Przemówienie bp. Stefana Bareły do młodzieży akademickiej w dniu 15 marca 1970 r., sygn. brak, 1-5.

⁸ Tamże, Przemówienie bp. Stefana Bareły wygłoszone na dniach skupienia Inteligencji Akademickiej w Częstochowie w dniu 18 września 1976 r., sygn. brak, 1-7.

⁹ Tamże, Słowo bp. Stefana Bareły wygłoszone do zgromadzeń zakonnych żeńskich diecezji częstochowskiej Na Jasnej Górze w Roku Świętym w dniu 13 grudnia 1974 r., sygn. brak, 1-10.

¹⁰ J. KAPUŚCIŃSKI, *Działalność piśmiennicza bp. Stefana Bareły w latach 1945 – 1984*, VeC 3 (2014), 154.

nia wygłosił on co najmniej 23 orędzia, bowiem tę ilość zarejestrowały publikatory kościelne. Najczęściej do takiej formy nauczania uciekał się w czasie świąt Bożego Narodzenia i Wielkanocy¹¹. W ten sposób podkreślał ważność tych wydarzeń w życiu Kościoła, świata i każdego chrześcijanina. Z reguły stosował bezpośredni zwrot do słuchacza, rozpoczynając je od słów „Umiłowani Diecezjanie!”. W jego orędziach występuje zawsze element kerygmacyjny w formie cytatu z Pisma św. lub zdania z nauczania Magisterium Kościoła, które ma wprowadzić w zaplanowaną przez autora orędzia tematykę. Następnie biskup wyjaśnia ów kerygmat, co w homilii nosi nazwę elementu didaskalicznego.

W orędziach na Boże Narodzenie podkreśla moment narodzin Jezusa Chrystusa oraz praktyczne konsekwencje wynikające z tego dla całego świata. Jednocześnie to wydarzenie jest niezwykle dla każdego człowieka i ma poruszyć go do głębi, „Ten początek Odkupienia w Bożym Narodzeniu, dokonany na konkretnym etapie historii ludzkości, winien stawać się udziałem każdej epoki oraz każdej osoby ludzkiej”¹². Takie aspekty praktyczne pozwalają dostrzec w jego posłudze słowa Bożego element antropologicznej dedukcji.

Analogicznie jak na Boże Narodzenie, biskup kierował orędzia na Wielkanoc. Zwracał uwagę na Tajemnicę Paschy i zwycięstwo Zmartwychwstałego nad grzechem i szatanem. To zwycięstwo dotyka także każdego człowieka i staje się jego udziałem. Biskup podawał konkretne wskazania, jakie płyną z faktu zwycięstwa Jezusa nad szatanem: „Dlatego też człowiek, wobec którego odkupienie jest uobecniane i któremu jest ono nieustannie ofiarowywane, winien się otworzyć w pełni na jego rzeczywistość”¹³. W orędziach odnajdujemy zachętę biskupa do podjęcia walki ze swoimi grzechami i słabościami: „Pragnę, aby w naszym Kościele Częstochowskim nie zabrakło nie tylko dobrych słów o Bogu, o naszym zbawieniu i Kościele, ale by także wytrysnęły nowe źródła chrześcijańskich czynów dobroci, zwłaszcza w stosunku do religijnie obojętnych rodzin, zaniedbanych wychowawczo dzieci i młodzieży, osób pogrążonych w smutku, samotności i cierpieniu”¹⁴. Każde orędzie, podobnie jak list czy słowo pasterskie, biskup kończył błogosławieństwem i życzeniem, by Jezus Chrystus pomógł zrealizować wytyczne biskupa w życiu wiernych i całej wspólnoty diecezjalnej.

¹¹ Tamże, 159.

¹² S. BARELA, *Orędzie na Uroczystość Bożego Narodzenia w Roku Świętym 1974*, CzWD 49 (1975) 3-4, 85.

¹³ TENŻE, *Orędzie w Roku Jubileuszowym 1983*, CzWD 57 (1983) 9, 196.

¹⁴ TENŻE, *Orędzie na Uroczystość Bożego Narodzenia w Roku Świętym 1974*, 86.

W misji nauczania bp Bareła wykorzystywał formę tzw. listów pasterskich. Z reguły kierował je do swoich diecezjan na początku Wielkiego Postu. Miały one swój charakterystyczny początek i zaczynały się od słów „Umiłowani Diecezjanie!”. W ten sposób podkreślał biskup swoje powiązanie z diecezją oraz to, że jest mu bliski los każdego człowieka, szczególnie żyjącego na terenie jego diecezji. W listach tłumaczył, jaki jest sens Wielkiego Postu i co ma czynić człowiek, aby właściwie go przeżyć i dobrze przygotować się do Świąt Wielkanocnych. Zachęcał do pokuty, przemyślenia dotychczasowego stylu życia i szczerego nawrócenia się do Boga. Proponował, aby dokonywało się ono podczas rekolekcji, które zawsze są czasem szczególnej łaski ze strony Boga wobec człowieka. Uczył, że dobrze przeżyty Wielki Post wprowadzi człowieka w radość Wielkanocy. Treść listów dotyczyła również dzieci, młodzieży, rodzin, ludzi starszych i chorych. Na nich bowiem – według bp. Bareły – spoczywa obowiązek dawania dobrego świadectwa wobec świata, w całym ich życiu, a szczególnie podczas przygotowania do obchodów Świąt Zmartwychwstania Pańskiego. Podkreślał więc, jaka podczas Wielkiego Postu musi istnieć między ludźmi a Bogiem, którego przedstawicielami są kapłani, oraz fakt, że na kapłanach właśnie spoczywa szczególnie obowiązek nauczania i formacji ludzkich sumień. Dostrzegał, że dokona się to tylko wówczas, gdy sami prezbiterzy będą wciąż pogłębiali swoje relacje z Chrystusem i będą prawdziwymi świadkami Jego życia, męki, śmierci i zmartwychwstania. Podawał praktyczne wskazania, jak ma to się odbywać. Nawoływał do systematycznej spowiedzi, lektury Pisma św. oraz do ciągłego wewnętrznego rozwoju poprzez czytanie literatury teologicznej. Jednocześnie kapłan ma rozumieć ludzkie problemy, zachowując konieczny dystans wobec tzw. „ducha świata”. Akcentował, że zawsze pomocą w walce ze złem służy Maryja, która ciągle wskazuje na swojego Syna. Ona ma być Pośredniczką człowieka w drodze do Boga i przez Nią ma on odkrywać sens swojej wiary: „W tych szlachetnych zamierzeniach Przewodniczką i Wzorem jest dla nas Maryja. Ona uczy nas jak współdziałać z Chrystusem – Światłem, nad ożywieniem nadprzyrodzonego życia w naszych duszach”¹⁵.

Poza listami wielkopostnymi zachowały się teksty listów wielkoczwartkowych, kierowanych do alumnów i kapłanów. W nich Autor wskazywał na wielkość sakramentu Eucharystii i kapłaństwa. Uczył, że

¹⁵ TENŻE, *Wielkopostny list pasterski na Rok 1977*, CzWD 51 (1977) 5, 104.

prezbiter ma być wdzięczny Bogu za swoje powołanie do służby Bożej i za możliwość sprawowania Eucharystii. „Zachęcani wielokrotnie przez Ojca Świętego Jana Pawła II do szczególnego zjednoczenia z Chrystusem Eucharystycznym będziemy w Wielki Czwartek tego roku dziękowali naszemu Odkupicielowi za Kapłaństwo i Eucharystię, za nasze kapłaństwo, którego uczestnikami staliśmy się dzięki wezwaniu przez Chrystusa. Powołując nas do swego Kapłaństwa Chrystus Pan otworzył przed nami drzwi Wieczernika i tym samym wprowadził nas w pełne uczestnictwo w jego tajemnicy i klimatu”¹⁶.

Dbał o powołania kapłańskie i zachęcał do modlitwy w tej intencji: „Całym sercem pragnę, aby to nasze wspólne dążenie zaowocowało nowymi powołaniami kapłańskimi, tak bardzo potrzebnymi w rozwijającej się Diecezji Maryjnej”¹⁷.

W dorobku homiletycznym biskupa są również listy związane z duszpasterstwem maryjnym. Szczególną okazją do ich napisania była peregrynacja Cudownego Obrazu Matki Bożej po diecezji. W tym wydarzeniu dostrzegał możliwość pogłębienia wiary przez wiernych: „W tym roku w naszej Częstochowskiej Diecezji na przeżycie Wielkiego Postu będzie spływał blask oczekiwanych, wielkich Nawiedzin Matki Bożej w znaku Jasnogórskiego Obrazu. Jak przygotowujemy się na te wielkie Odwiedziny? Jak wykorzystujemy Wielki Post, rekolekcje wielkopostne – ten czas pokuty i zbawienia?”¹⁸. Istotnym wydarzeniem była koronacja obrazu Matki Bożej Pocieszenia w Wieluniu. Pasterz diecezji w Maryi widział pomoc i obronę przed różnymi trudnościami pojawiającymi się w życiu człowieka. Według niego pomocna dłoń Maryi dotyka mieszkańców Ziemi Wieluńskiej i czuwa nad nimi. „Lud Boży ziemi Wieluńskiej wraz z Arcypasterzami nazwał błogosławioną Tę, która zawierzyła, iż spełni się to, co Jej zostało powiedziane od Pana. W Niej też widzimy błogosławieństwo i pomoc dla całego świata, Kościoła i Ziemi Wieluńskiej, dla której zechciała okazać się Matką Pocieszenia”¹⁹. Bp Bareła kierował też swoje listy do młodzieży, szczególnie z okazji ich święta patronalnego ku czci św. Stanisława Kostki. Pokazywał na jego przykładzie, że warto w nim poszukiwać nieprzemijających wartości, które zawsze i w każdym czasie są aktualne. Zachęcał do naśla-

¹⁶ TENŻE, *Wielkoczwartkowy list do swoich kapłanów*, CzWD 57 (1983) 8, 180-181.

¹⁷ Tamże, 182.

¹⁸ TENŻE, *List Wielkopostny w roku 1979 na temat przygotowania naszych rodzin na nawiedzenie*, CzWD 53 (1979) 6, 130.

¹⁹ TENŻE, *List po koronacji obrazu Matki Bożej Pocieszenia*, CzWD 46 (1972) 4-6, 111.

dowania ludzi świętych i wpatrywania się w ich życie: „Święci nam współcześni i święci lat minionych mają coś wspólnego, są to ludzie, którzy nie godzą się nigdy na przeciętność”²⁰.

Listy powstawały przed i po pielgrzymkach Jana Pawła II do Polski, podczas których odwiedzał on również Jasną Górę i maryjne miasto Częstochowę. Bp Stefan Bareła zapraszał wiernych do udziału w tych wydarzeniach i podawał, jak należy przeżywać te dni obecności papieża na polskiej ziemi. Jednocześnie po zakończeniu pielgrzymek dziękował za właściwą postawę podczas jej trwania: „W duchu miłości dziękujemy Panu Bogu za wszystko, co Ojciec Święty uczynił w czasie swej pielgrzymki. W duchu wiary przyjmujemy wszystkie słowa Jana Pawła II skierowane do nas. Na nauce Ojca Świętego będziemy kreślili programy działania duszpasterskiego, ze szczególnym zaakcentowaniem Maryjnej drogi i wielkiej czci Pani Jasnogórskiej”²¹.

Inną formą komunikacji z wiernymi były teksty homiletyczne zwane „Słowo pasterskie”. Przedmiotem ich treści były różnego rodzaju zagadnienia i problemy związane z rokiem liturgicznym. Pisał je na przykład na Nowy Rok²², na uroczystość św. Barbary²³, na rozpoczynający się synod diecezjalny²⁴, na Boże Ciało²⁵, czy na Boże Narodzenie²⁶. Każde „Słowo”, podobnie jak „List pasterski”, zawierało, na początku zwrócenie się do słuchaczy słowami „Umiłowani Diecezjanie!”. Najczęściej biskup cytował jakiś fragment z Pisma św., dając do tego odpowiedni komentarz.

Wydaje się, że w twórczości homiletycznej bp. Stefana Bareły można dostrzec niektóre współczesne elementy homilii ewangelizacyjnej²⁷. Na początku orędzia biskup stosował bezpośredni zwrot do słuchacza. Potem podawał kerygmat, którym były słowa Pisma św., nauczania Soboru Watykańskiego II lub papieży. Dalej stosował element didaskalicz-

²⁰ TENŻE, *List z Rzymu do młodzieży na Uroczystość św. Stanisława Kostki*, CzWD 45 (1971) 11-12, 271.

²¹ TENŻE, *List pasterski po pielgrzymce Ojca Świętego Jana Pawła II do Polski*, CzWD 57 (1983) 11, 250.

²² TENŻE, *Słowo na Nowy Rok 1978*, CzWD 52 (1978) 2, 32-34.

²³ TENŻE, *Słowo pasterskie do górników Zagłębia z racji Uroczystości św. Barbary w 1982*, CzWD 57 (1983) 1, 14-15.

²⁴ TENŻE, *Słowo do diecezjan na pierwszą Niedzielę Synodalną*, CzWD 51 (1977) 2, 34-36.

²⁵ TENŻE, *Słowo przed Uroczystością Bożego Ciała 1977*, CzWD 51 (1977) 7, 158-159.

²⁶ TENŻE, *Słowo wigilijne w roku 1968*, CzWD 42 (1968) 1-2, 42-43.

²⁷ W. PAZERA, *Koncepcja homilii ewangelizacyjnej*, Częstochowa 2000.

ny polegający na wyjaśnieniu kerygmatu. Wreszcie podawał konkretne wskazania dla wiernych dotyczące praktycznego zastosowania wskazań Kościoła. Można dostrzec tu element antropologicznej dedukcji.

Analiza dorobku pisarskiego bp. Stefana Bareły pozwala stwierdzić, że nauczał w duchu Soboru Watykańskiego II i jego postulatory realizował w swojej pasterskiej posłudze. Był nie tylko teoretykiem, ale potrafił przekładać tę naukę na język praktyki, wdrażając ją w codzienne życie. Przemawiając do wiernych formował postawy i zachęcał do ciągłej pracy nad sobą i własnym charakterem. Sugerował, że ma się to dokonywać poprzez codzienną wspólnotową modlitwę, zwłaszcza rodzinną. Akcentował, że istotnym elementem życia rodziny jest udział w cotygodniowej niedzielnej Eucharystii, przystępowanie do Komunii św. oraz regularne korzystanie z sakramentu pokuty. Zachęcał do adoracji Najświętszego Sakramentu. Podkreślał, że w ten sposób chrześcijanin rozwija swoje życie duchowe i pogłębia swoją wiarę. Proponował, aby różnego rodzaju uroczystości domowe miały charakter religijny, przy czym akcentował konieczność abstynencji od alkoholu. Zwracał uwagę na formację alumnów i kapłanów, którzy mają służyć Ludowi Bożemu. Podkreślał ogromne znaczenie kultu Matki Bożej w duchowym życiu diecezji. Zachęcał, aby świeccy nie byli obojętni na sprawy Kościoła, lecz angażowali się w Jego życie i posługę.

Zakończenie

W swoim pasterskim nauczaniu bp Stefan Bareła podkreślał istotę zawierzenia i zaufania Jezusowi Chrystusowi. Uczył, że w tym celu należy podjąć walkę ze swoimi wadami i codziennymi grzechami, oraz że pomocą w tej walce służy Maryja, która pierwsza odpowiedziała na wezwanie Boga. Wszystkie swoje grzechy i wady człowiek winien złożyć Bogu podczas Eucharystii, która jest szczytem modlitwy człowieka. Adoracja Najświętszego Sakramentu jest w życiu człowieka spotkaniem z Bogiem, który go rozumie i daje nadzieję na lepsze życie. Jednocześnie to Kościół nieustannie przypomina, aby nie zmarnować daru, jakim jest ludzkie życie. O tym nieustannie mają przypominać kapłani, na których ciąży szczególna odpowiedzialność za odpowiednie formowanie człowieka i jego sumienia.

Manuscript and printed Homiletic Possessions
of Bishop Stefan Bareła
Summary

The ministration of the bishop Stefan Bareła was a constant service for the God and a human being. He perceived his rebirth in deepening the faith and prayers. In this faith one must trust and believe in Mary – Mother of God, every human being. The word of God must reach a great number of people through the ministration of appropriately formed priests.

Słowa kluczowe: biskup, Kościół, Maryja – Matka Boża, wiara

Keywords: bishop, Church, Mary – The Mother of God, faith

